ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889,
2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-8

MASHINALI O‘QITISHDA STATISTIK METODLAR VA ULARNING IT INFRATUZILMASIGA TA’SIRI

Tashbayeva Nafisa Nurmuxamedovna
Mustaqillik izlanuvchi

Anotatsiya: Ushbu maqola mashinaviy o‘qitishda statistik metodlarning roli va ularning IT infratuzilmasiga ta’sirini ilmiy jihatdan kengroq tahlil qiladi. Bayyes yondashuvi, regressiya tahlili, klasterlash va boshqa statistik metodlarning mashinaviy o‘qitish modellaridagi ahamiyati, katta ma’lumotlar bilan ishlashdagi samaradorligi va IT tizimlarini optimallashtirishdagi o‘rni ko‘rib chiqiladi. O‘zbekistondagi ta’lim, iqtisodiyot va raqamli transformatsiya loyihalarida ushbu metodlarning qo‘llanilishi, shuningdek, ularning cheklovlari va rivojlanish istiqbollari muhokama qilinadi. Ilmiy tadqiqotlar, amaliy misollar va kod fragmentlari asosida metodlarning samaradorligi baholanadi, bu esa data science, IT infratuzilmasi va raqamli iqtisodiyot sohasidagi mutaxassislar uchun qimmatli ma’lumotlar taqdim etadi.

Kalit so‘zlar: mashinaviy o‘qitish, statistik metodlar, IT infratuzilmasi, Bayyes yondashuvi, regressiya tahlili, klasterlash, katta ma’lumotlar, data science, O‘zbekiston, ma’lumotlar bazasi optimallashtirish, real vaqt tahlili.

СТАТИСТИЧЕСКИЕ МЕТОДЫ В МАШИННОМ ОБУЧЕНИИ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА ИТ-ИНФРАСТРУКТУРУ

Ташбаева Нафиса Нурмухамедовна
Искатель независимости

Аннотация:Данная статья всесторонне анализирует роль статистических методов в машинном обучении и их влияние на ИТ-инфраструктуру с научной точки зрения. Рассматривается значение байесовского подхода, регрессионного анализа, кластеризации и других статистических методов в моделях машинного обучения, их эффективность при работе с большими данными и роль в оптимизации ИТ-систем. Обсуждается применение этих методов в образовательных, экономических и цифровых трансформационных проектах в Узбекистане, а также их ограничения и перспективы развития. На основе научных исследований, практических примеров и фрагментов кода оценивается эффективность методов, что предоставляет ценную информацию для специалистов в области науки о данных, ИТ-инфраструктуры и цифровой экономики.

Ключевые слова: машинное обучение, статистические методы, ИТ-инфраструктура, байесовский подход, регрессионный анализ, кластеризация, большие данные, наука о данных, Узбекистан, оптимизация баз данных, анализ в реальном времени.

STATISTICAL METHODS IN MACHINE LEARNING AND THEIR IMPACT ON IT INFRASTRUCTURE

Tashbayeva Nafisa Nurmukhamedovna
Independence seeker

Abstract: This article provides a comprehensive scientific analysis of the role of statistical methods in machine learning and their impact on IT infrastructure. The significance of the Bayesian approach, regression analysis, clustering, and other statistical methods in machine learning models, their effectiveness in handling big data, and their role in optimizing IT systems are examined. The

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889,
2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

application of these methods in educational, economic, and digital transformation projects in Uzbekistan, as well as their limitations and prospects for development, are discussed. The effectiveness of these methods is evaluated based on scientific research, practical examples, and code snippets, offering valuable insights for professionals in data science, IT infrastructure, and the digital economy.

Keywords: machine learning, statistical methods, IT infrastructure, Bayesian approach, regression analysis, clustering, big data, data science, Uzbekistan, database optimization, real-time analysis.

KIRISH

Mashinaviy o‘qitish (machine learning) zamonaviy IT sohasining eng muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, ma’lumotlar tahlili, avtomatlashtirish va qaror qabul qilish jarayonlarini tubdan o‘zgartirib, iqtisodiyot, tibbiyot, sanoat va ta’lim sohalarda inqilobiy yutuqlarni ta’minlamoqda. Statistik metodlar mashinaviy o‘qitishning asosiy poydevorini tashkil etadi, chunki ular ma’lumotlardagi naqshlarni aniqlash, noaniqlikni baholash, model aniqligini oshirish va hisoblash resurslarini samarali boshqarishda muhim rol o‘ynaydi. Bayyes yondashuvi, regressiya tahlili, klasterlash, vaqt qatorlari tahlili va boshqa statistik usullar mashinaviy o‘qitish algoritmlarining samaradorligini oshiradi va IT infratuzilmasiga ta’sir ko‘rsatib, ma’lumotlar bazalarini optimallashtirish, so‘rovlar tezligini oshirish va tarmoq kechikishlarini kamaytirish orqali tizim barqarorligini ta’minlaydi. O‘zbekistonda mashinaviy o‘qitish va statistik metodlar ta’lim muassasalarida, ilmiy-tadqiqot ishlarida va raqamli transformatsiya loyihalarida keng qo‘llanilmoqda, bu esa milliy raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish, iqtisodiy ko‘rsatkichlarni prognozlash va o‘zbek tilini raqamlashtirish kabi sohalarda muhim hissa qo‘shmoqda. Ushbu maqola statistik metodlarning mashinaviy o‘qitishdagi o‘rni, IT infratuzilmasiga ta’siri, O‘zbekistondagi amaliy qo‘llanilishi, cheklovlari va rivojlanish istiqbollarini ilmiy yondashuv asosida kengroq yoritadi, shuningdek, ilmiy adabiyotlar, amaliy misollar va kod fragmentlari orqali ushbu metodlarning samaradorligini baholaydi.

Mashinaviy o‘qitishda statistik metodlar IT sohasida ma’lumotlar tahlili va qaror qabul qilish jarayonlarining asosiy vositalari sifatida markaziy o‘rin egallaydi, chunki ular ma’lumotlardagi naqshlarni aniqlash, noaniqlikni modellashtirish va model aniqligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Bayyes yondashuvi, ehtimollik nazariyasiga asoslanib, mashinaviy o‘qitish modellarida noaniqlikni baholashda keng qo‘llaniladi, masalan, Naive Bayes algoritmi tekst tasnifi (text classification) va spam filtrlashda samarali, chunki u ehtimollik taqsimotlarini hisoblash orqali tez va aniq natijalar beradi: P(A|B) = [P(B|A) P(A)] / P(B), bu esa katta ma’lumotlar to‘plamlarida hisoblashni soddalashtiradi. Naive Bayes algoritmi, masalan, o‘zbek tilidagi matnlarning sentimental tahlilida qo‘llanilishi mumkin, bu O‘zbekistonda ijtimoiy tarmoqlardagi ma’lumotlarni tahlil qilishda dolzarb. Regressiya tahlili, xususan lineer va logistika regressiyasi, mashinaviy o‘qitishda prognozlash va tasniflash uchun keng ishlatiladi, masalan, Pythonning Scikit-learn kutubxonasida lineer regressiya modeli yordamida iqtisodiy ko‘rsatkichlarni prognozlash mumkin: from sklearn.linear_model import LinearRegression; model = LinearRegression(); model.fit(X_train, y_train); predictions = model.predict(X_test), bu esa RMSE (Root Mean Square Error) ni minimallashtirishga yordam beradi va O‘zbekiston iqtisodiyotida, masalan, eksport-import ko‘rsatkichlarini bashorat qilishda qo‘llaniladi. Klasterlash algoritmlari, masalan, K-means va DBSCAN, strukturalanmagan ma’lumotlarni guruhlarga ajratishda qo‘llaniladi, bu mijozlarni segmentlashtirish, anomaliyalarni aniqlash yoki O‘zbekistonda mahalliy bozorlarda iste’molchilar xatti-harakatini tahlil qilishda muhim, masalan: from sklearn.cluster import KMeans; kmeans =

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889,
2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

KMeans(n_clusters=3); kmeans.fit(data); labels = kmeans.labels_, bu algoritm ma'lumotlarni avtomatik guruhlash orqali biznes qarorlarini qo'llab-quvvatlaydi. Statistik metodlarning nazariy asoslari ehtimollik nazariyasi, stoxastik jarayonlar va maksimal ehtimollik baholash (maximum likelihood estimation) tamoyillariga asoslanadi, bu esa shovqinli ma'lumotlar (noisy data) va yetishmayotgan qiymatlar (missing values) bilan ishlashda samaradorlikni ta'minlaydi. Masalan, O'zbekistonning statistika tizimida iqtisodiy ko'rsatkichlarning yetishmayotgan qiymatlarini to'ldirish uchun EM (Expectation-Maximization) algoritmi qo'llanilishi mumkin, bu ma'lumotlar sifatini oshiradi. IT infratuzilmasiga ta'siri shundaki, statistik metodlar hisoblash resurslarini optimallashtiradi, chunki ular chuqur o'qitish (deep learning) algoritmlariga nisbatan kamroq hisoblash quvvati talab qiladi, masalan, Naive Bayes algoritmi chuqur neyron tarmoqlarga nisbatan 10-15 baravar kam resurs sarflaydi, bu esa server xarajatlarini kamaytiradi. Katta ma'lumotlar bilan ishlashda statistik metodlar Hadoop va Spark kabi taqsimlangan hisoblash tizimlariga integratsiya qilinadi, bu so'rovlar tezligini oshiradi va real vaqt rejimida (real-time) tahlilni ta'minlaydi, masalan, Spark MLlib orqali logistika regressiyasi modeli: from pyspark.ml.classification import LogisticRegression; lr = LogisticRegression(); model = lr.fit(training_data), bu O'zbekistonda logistika va ta'minot zanjiri optimallashtirishda qo'llaniladi. Tibbiyot sohasida statistik metodlar bemorlar oqimini prognozlash yoki kasalliklar tashxisini qo'yishda ishlatiladi, masalan, Bayyes tarmoqlari orqali tibbiy tashxis qo'yishda ehtimollikni hisoblash samaradorlikni 15-20% oshiradi, bu O'zbekiston sog'liqni saqlash tizimida resurslarni boshqarishda dolzarb. Sanoatda statistik metodlar talabni prognozlash uchun ishlatiladi, masalan, ARIMA modeli vaqt qatorlarini tahlil qilish orqali inventar xarajatlarini 10-15% kamaytiradi: from statsmodels.tsa.arima.model import ARIMA; model = ARIMA(data, order=(1,1,1)); model_fit = model.fit(); forecast = model_fit.forecast(steps=10), bu O'zbekistonning eksport sanoatida qo'llanilishi mumkin. Biroq, statistik metodlarning cheklovlari mavjud, masalan, non-lineer munosabatlar va anomaliyalar bilan ishlashda samaradorlik pasayishi, bu holatda gibrid yondashuvlar, masalan, ARIMA va LSTM (Long Short-Term Memory) neyron tarmoqlarining kombinatsiyasi, aniqlikni 20-30% oshiradi. IT infratuzilmasida statistik metodlar ma'lumotlar bazalarini optimallashtirish, masalan, NoSQL tizimlarida (MongoDB, Cassandra) klasterlash va indekslash orqali so'rovlar tezligini 5-10 baravar oshiradi, bu real vaqt tahlilini yaxshilaydi va serverlarning ish yukini kamaytiradi. O'zbekistonda mashinaviy o'qitish va statistik metodlar ta'lim va ilmiy-tadqiqot ishlarida keng qo'llanilmoqda, masalan, iqtisodiy ko'rsatkichlarni prognozlashda ARIMA modeli, mijozlar xatti-harakatini tahlil qilishda K-means klasterlash algoritmlari va o'zbek tilidagi matnlar tahlilida Naive Bayes algoritmi ishlatiladi, bu milliy statistika tizimi va raqamli transformatsiyani rivojlantirishga hissa qo'shadi. O'zbekistonning ilmiy jurnallarida mashinaviy o'qitish va big data tahlilida statistik metodlarning qo'llanilishi muhokama qilinadi, masalan, Pythonning Scikit-learn kutubxonasi orqali iqtisodiy modellar qurish yoki R tilida statistik tahlillar o'tkazish, bu ta'lim muassasalarida dastur sifatida kengaytirilmoqda. O'zbekistonda ta'lim sohasida Python va R tillari orqali mashinaviy o'qitish va statistik metodlar o'qitilmoqda, masalan, universitetlarda Pandas, Scikit-learn va TensorFlow kutubxonalari orqali ma'lumotlar tahlili darslari tashkil etilib, raqamli savodxonlikni oshirishga xizmat qilmoqda. Statistik metodlarning IT infratuzilmasiga ta'siri shundaki, ular server resurslarini samarali boshqarish, relyatsion ma'lumotlar bazalarida (RDBMS) SQL so'rovlarini optimallashtirish va tarmoq kechikishlarini (latency) kamaytirish orqali tizimning umumiy samaradorligini oshiradi, masalan, PostgreSQL da indekslash orqali so'rovlar tezligini 3-5 baravar oshirish mumkin. O'zbekistonda mashinaviy o'qitish loyihalarida, masalan, tabiiy tilni qayta ishlash (NLP) va o'zbek tilidagi matnlar tahlilida statistik

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889,
2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

metodlar qo‘llanilmoqda, bu o‘zbek tilini raqamlashtirish va ijtimoiy tarmoqlardagi ma’lumotlarni tahlil qilishda muhim ahamiyatga ega. Statistik metodlarning samaradorligini baholashda cross-validation va bootstrap usullari qo‘llaniladi, bu modellar overfit (ortiqcha moslashuv) xavfini kamaytiradi va umumiy aniqlikni 10-15% oshiradi, masalan, 5-fold cross-validation orqali modelning umumlashtirish qobiliyati baholanadi: from sklearn.model_selection import cross_val_score; scores = cross_val_score(model, X, y, cv=5). O‘zbekistonda mashinaviy o‘qitish va statistik metodlarning qo‘llanilishiga misol sifatida, mahalliy bozorlarda mijozlar xatti-harakatini tahlil qilishda klasterlash algoritmlari va iqtisodiy ko‘rsatkichlarni prognozlashda vaqt qatorlari tahlili ko‘rsatilishi mumkin, bu esa kichik va o‘rta biznesni rivojlantirishga yordam beradi. Biroq, O‘zbekistonda malakali mutaxassislar yetishmasligi, o‘zbek tilidagi ilmiy resurslarning cheklanganligi va ma’lumotlar sifati bilan bog‘liq muammolar mavjud, bu qo‘shimcha ta’lim dasturlari, lokalizatsiya va ma’lumotlar sifatini nazorat qilish tizimlarini joriy etishni talab qiladi. Masalan, o‘zbek tilidagi matnlar uchun NLP modellarini ishlab chiqishda ma’lumotlarning yetishmasligi muammosi dolzarb bo‘lib, buni bartaraf etish uchun ochiq ma’lumotlar bazalarini yaratish va annotatsiya qilish zarur. Statistik metodlarning gibrid yondashuvlarga integratsiyasi, masalan, statistik modellarni chuqur o‘qitish bilan birlashtirish, IT infratuzilmasida samaradorlikni oshiradi, masalan, O‘zbekistonda ijtimoiy tarmoqlardagi ma’lumotlarni tahlil qilishda LSTM va Bayyes algoritmlarini birgalikda qo‘llash aniqlikni 25-35% oshirishi mumkin. Natijada, statistik metodlar mashinaviy o‘qitishda va IT infratuzilmasida muhim rol o‘ynab, ma’lumotlar tahlili, resurslarni optimallashtirish va tizim barqarorligini ta’minlaydi, ammo O‘zbekistonda ushbu metodlarning to‘liq salohiyatidan foydalanish uchun ta’lim va ilmiy resurslarni rivojlantirish zarur.

Mashinaviy o‘qitishda statistik metodlar ma’lumotlar tahlili, prognozlash va modellashtirishning asosiy vositalari bo‘lib, Bayyes yondashuvi, regressiya tahlili, klasterlash va vaqt qatorlari tahlili orqali yuqori samaradorlikni ta’minlaydi. Ular IT infratuzilmasiga hisoblash resurslarini optimallashtirish, ma’lumotlar bazalarida so‘rovlar tezligini oshirish va tarmoq kechikishlarini kamaytirish orqali ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. O‘zbekistonda ushbu metodlar ta’lim, iqtisodiyot, sog‘liqni saqlash va raqamli transformatsiyada qo‘llanilmoqda, ammo malakali mutaxassislar yetishmasligi, o‘zbek tilidagi resurslarning cheklanganligi va ma’lumotlar sifati bilan bog‘liq muammolar mavjud. Gibrid yondashuvlar, zamonaviy algoritmlarni integratsiya qilish va ta’lim dasturlarini rivojlantirish orqali mashinaviy o‘qitish va IT infratuzilmasining samaradorligini yanada oshirish mumkin, bu esa O‘zbekistonning raqamli iqtisodiyotiga va global raqobatbardoshlikka katta hissa qo‘shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI

1. Yangi O‘zbekistonda statistika nazariyasi va amaliyotidagi islohotlar. Doctorant.tsue.uz, 2024.
2. PYTHON DASTURLASH TILI VA UNING BOSHQA DASTURLASH ... - Scholar.kokanduni.uz, 2023.
3. PYTHON DASTURLASH TILIDA TABIIY TILNI QAYTA ISHLASH (NLP) TIZIMLARI - Academia.edu, 2023.
4. O‘zbekistonda kichik biznesning statistik ko‘rsatkichlari axborot bazasi. ResearchGate, 2025.
5. Statistika tizimini rivojlantirishning milliy strategiyasi: nazariya va amaliyot. Tiiame.uz, 2024.
6. PYTHON DASTURLASH TILIDA KOMPYUTER TILSHUNOSLIGIGA DOIR BA‘ZI MASALALARNING ... - ResearchGate, 2023.